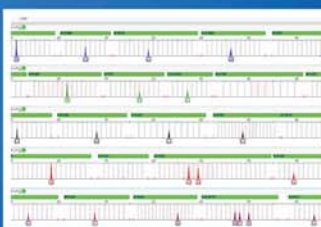




ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
Х. СУЛАЙМОНОВА НОМИДАГИ
РЕСПУБЛИКА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ МАРКАЗИ

ЎЗБЕКИСТОН СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ



Ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий

ЖУРНАЛ

2022 №2(5)

Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 апрелдаги 315/5-сон қарори билан “Ўзбекистон суд-экспертизаси” илмий журнали юридик ва сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) ва фан доктори (DSc) илмий даражасига талабдорларнинг диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

МУНДАРИЖА

Нуриддинов Ж.М. Суд экспертизаси: ислохотлар ва ўзгаришлар.	2
Халилов А.У Суд экспертиза институтини такомиллаштиришда замонавий технологиялардан фойдаланиш самарадорлиги.	8
Давронов А.Р. Тактика производства следственных действий при расследовании киберпреступлений.	20
Ataniyazov D.Sh. Sud-kompyuter texnikaviy ekspertizasining inkoniyatlari.	27
Sobirov F.B., Solieva N.A. O'zbekiston Respublikasida xatshunoslik ekspertizasining zamonaviy holati.	32
Najmidinova N.Y. "Shaxsni obro'sizlantirish" mazmunli matnlarda lingvistik ekspertiza o'tkazishning kriminolingvistik asoslari.	36
Samadova F.Z. Korrupsiyaga oid ishlarni ochishda maxsus kukunlar ekspertizasidan foydalanishning ahamiyati.	41
Халилова Н.Ш., Абдуллаева М.У., Ташпулатов А.Ю., Олимов Н.К., Разработка методики экспертного исследования малых количеств мефедрона с помощью методов газовой хроматографии с масс-спектрометрическим детектором и ик-спектрофотометрии.	46
Ахмедова Р.К. Пак Э.В. Современные возможности криминалистической экспертизы лакокрасочных материалов и покрытий.	53
Махкамов М.З., Ромаданова Т.А. Особенности идентификационной маркировки автомобилей марки BMW.	60
Хамраева Ф.А. К вопросу об установлении экспертными методами факта движения или неподвижности пешехода в момент наезда.	64
Кудратов С. М. Жиноий процессда эксперт ва мутахассиснинг ҳуқуқий мақоми.	69
Muxammedjanova M.M. Kompleks ekspertizalar haqida ayrim fikrlar.	74
G'ofurjonov A.X. Ekspert xulosasini baholash va undan foydalanish masalalari.	81
Сантова Н.С. Бахтиёрова С.Б. Одам молекуляр генетик идентификацияси жараёнида учрайдиган айрим артефактларнинг таҳлили. DUF387S1 локусидаги триплет ҳодисасининг учраши мисолида.	87
Maxmudov R.M., Qoraboyev A.A., O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyasi fundamental qonun sifatida.	92
Kuchkarov X. Yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda tashkiliy-huquqiy muammolar.	95
Allanazarova X.A. Yangi O'zbekistonning shakllanishida sud hokimiyatining tutgan o'rni.	100
Niyazmetov A.N. Movarounnahr faqihlarining Islom huquqshunosligi taraqqiyotiga qo'shgan hissasi.	105
Шакарров Ў.Б. Бошқарувда мафкура тамойилларининг ўрни.	109
Қолқанов Н.Т. Ўзбекистон тараққиётнинг янги босқичида инсон кадрини улуглаш борасидаги ислохотлар.	114
Фарманов З.Н. Референдумнинг жамият ҳаётида тутган ўрни ва аҳамияти.	118
Суд экспертлик фаолиятидаги сўнгги ислохотлар.	123

Муассис:

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси маркази

Бош муҳаррир:
Акрам ХАЛИЛОВ
Бош муҳаррир ўринбосари:
Учкун УЗАКОВ
Масъул котиб:
Нуриддин ҚОЛҚАНОВ

Таҳрир хайъати:

Ақтам МУҲАММАДИЕВ
Ақбар ТАШКУЛОВ
Жамшидхон НУРИТДИНОВ
Истам АСТАНОВ
Нарзулла ЖЎРАЕВ
Одил МУСАЕВ
Эшмухаммад КАДИРОВ
Шухрат РАХМАНОВ
Толибжон ОРЗИЕВ
Саидиллаходжа САИДХОДЖАЕВ
Ўқтам ШАКАРОВ
Нилуфар ХАЛИЛОВА
Надежда КОРАБЛЁВА

Масъул муҳаррир:
Хусан НИШОНОВ
Дизайнер:
Фахриддин РАҲИМОВ
Саҳифаловчи:
Малоҳат ТОШОВА

“Ўзбекистон суд экспертизаси” ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали
Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигида 2021 йил 4 июнда 1185-сонли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.

Таҳририят манзили:

100105, Тошкент шаҳри, Миробод тумани
Фарғона йўли кўчаси.

Телефонлар:

(71) 209 11 55 (153 ички), (93) 171 37 74

web-site: www.sudex.uz

e-mail: info@sudex.uz

facebook.com/sudex.uz

telegram.me/sudex.uz

Журнал 05.08.2022 йилда босмаҳонага топширилди.
Қоғоз бичими 60x84 1/8. Офсет усулида босилди.
Шартли 6,75 босма табоқ. Буюртма № 001. Адади 100.

“Reliable Print” МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Қушбеги кўчаси, 6-уй.

ЖИНОЙ ПРОЦЕССДА ЭКСПЕРТ ВА МУТАХАССИСНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИ

*КУДРАТОВ Санжар Марупович,
Ўзбекистон Республикаси
Адлия вазирлиги ҳузуридаги
Х. Сулаймонова номидаги
Республика суд экспертизаси
маркази Суд-экспертлик
илмий-тадқиқот институти
бош илмий ходими
3-даражали юрист*

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада эксперт ва мутахассиснинг жиноят процессидаги икки асосий иштирокчи сифатидаги ҳуқуқий мақоми ҳамда “эксперт хулосаси” ва “мутахассис хулосаси” тушунчаларининг таърифлари кўрсатилган.

Калит сўзлар: эксперт, мутахассис, экспертиза, хулоса, ҳуқуқий мақом, процессуал мажбуриятлар, экспертнинг касбий мақоми, жавобгарлиги.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается правовое положение эксперта и специалиста как двух основных участников уголовного процесса, а также определяются понятия “заключение эксперта” и “заключение специалиста”.

Ключевые слова: эксперт, специалист, экспертиза, заключение, правовое положение, процессуальные обязанности, профессиональный статус эксперта, ответственность.

ANNOTATION

This article discusses the legal status of an expert and a specialist as the two main participants in the criminal process, and also defines the concepts of “expert’s opinion” and “specialist’s opinion”.

Key words: expert, specialist, expertise, opinion, legal status, procedural obligations, expert’s professional status, responsibility.

Бугунги кунда суд экспертизаси жиноят ва фуқаролик процессида махсус билимлардан фойдаланишга асосланган фаннинг энг малакали тури ҳисобланади. Айнан суд экспертизаси судлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва терговни амалга оширувчи бошқа мансабдор шахсларнинг когнитив имкониятларини сезиларли даражада кенгайтиради.

Жиноятларни тергов қилиш кўп қиррали ҳодиса бўлиб, терговни олиб борувчи шахсдан илмнинг турли соҳалари бўйича кенг билимларни талаб қилади. Бироқ терговчилардан бундай билимга эга бўлишни талаб қилиш мумкин эмас. Узоқ вақт давомида ушбу муаммони ҳал қилиш учун экспертлар ва мутахассисларнинг ёрдамидан фойдаланилган.

Қонунчиликда мутахассиснинг ҳуқуқий мақоми белгиланган бўлса-да, аммо бу жиноятларни тергов қилишда эксперт ва мутахассиснинг роли ва ушбу субъектларнинг ҳуқуқий ҳолати ўртасидаги боғлиқлик ҳақида саволлар туғдиради. Даставвал Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексида кўрсатилган “эксперт” ва “мутахассис” тушунчаларига назар соламыз.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал қонунчилигида “эксперт” ёки “мутахассис” тушунчалари аниқ акс этирилмаган, фақат эксперт ёки мутахассис сифатида жалб этилиши мумкин бўлган шахсларни белгилаш билан чекланилган.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 67-моддасига мувофиқ, “Хулоса бериш учун зарур фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларга эга бўлган ҳар қандай жисмоний шахс эксперт сифатида чақирилиши мумкин”.

Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги қонунининг 10-моддасига кўра “Суд эксперти сифатида давлат суд эксперти, бошқа ташкилот ходими ёки бошқа жисмоний шахс иштирок этиши мумкин.

Бошқа ташкилот ходими суд экспертизасини уни тайинлаган орган (шахс) томонидан

мазкур ташкилотга берилган топшириқни бажариш тартибида ўтказилади.

Ишда суд эксперти сифатида иштирок этиш учун жалб этилган бошқа жисмоний шахс бирон-бир давлат суд-экспертиза муассасаси штатида турмайди ва суд экспертизасини уни тайинлаган органнинг (шахсининг) топшириғини бажариш тартибида ўтказилади”.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 69-моддасида: “Тергов ва суд муҳокамасини ўтказишда далилларни топиш ва мустаҳкамлашда суриштирувчига, терговчига, прокурорга ва судга ёрдам бериш учун мутахассис чақирилади. Мутахассис сифатида шифокор, педагог ҳамда зарур билим ва малакага эга бўлган бошқа шахслар чақирилиши мумкин”. Шубҳасиз, бу тушунчаларнинг умумийлиги бу шахсларнинг “махсус билимлар»га эга эканлигидан далолат беради.

Қонунчилик нуқтаи назаридан жиноят процессида эксперт ва мутахассисга тегишли бўлган “махсус билимлар” тушунчаси фан, техника, санъат ёки ҳунармандчилик соҳасидаги тор профилли касбий билим ва кўникмалар мажмуи сифатида белгиланиши мумкин ҳамда жиноят ишини тергов қилиш ва ҳал қилиш доирасида фойдаланилади.

Ўзбекистон Республикаси “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунининг янги таҳрири лойиҳасида “махсус билим” тушунчасига “махсус билимлар – махсус тайёргарликдан ўтиш ва (ёки) касбий малака ёхуд тажриба орқали ўзлаштириладиган ва суд-экспертиза тадқиқотлари услубиётларида ўз аксини топган, фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасидаги назарий билимлар ва амалий кўникмалар мажмуи” дея таърифи берилган.

Эксперт ва мутахассис томонидан махсус билимларни қўллаш шакллари сезиларли фарқларга эга. Мутахассис улардан фойдаланиб, терговчига тергов ва процессуал ҳаракатларни амалга оширишда ёрдам беради ва бундай ўзаро ҳамкорлик процессуал шаклда ҳам, масалан, мутахассис тергов гуруҳига киритилганда ва нопроцессуал шаклда, киритилмаганда ҳам амалга оширилади, у маслаҳат ишларини олиб боради ва бу тергов ҳаракатининг баённомасида акс эттирилмайди.



Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 70-моддасига кўра мутахассис қуйидаги ҳуқуқларга эга: “Мутахассис: ўзининг қандай мақсадда чақирилганлигини билиш; башарти тегишли билимларга эга бўлмаса, иш юритишда иштирок этишдан бош тортиш; ўзи иштирок этаётган процессуал ҳаракатларга оид иш материаллари билан танишиш; ўзи иштирок этаётган процессуал ҳаракатларга алоқадор арз ва мулоҳазалар билдириш; тергов ҳаракатлари ва суд муҳокамасида иштирок этаётган шахсларга суриштирувчининг, терговчининг, прокурор ва суднинг рухсати билан саволлар бериш; суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг ҳаракатлари устидан шикоятлар келтириш ҳуқуқига эгадир.

Эксперт ўз фаолиятини ўзи учун мавжуд бўлган ягона шаклда – экспертиза тадқиқотини ўтказиш орқали амалга оширади. Экспертиза тушунчасининг луғавий маъноси юридик энциклопедияда “экспертиза (лотинча “response” – “жавоб”; “expertus” – “тажрибали, тажрибадан билувчи”) – мутахассис ёки мутахассислар гуруҳи томонидан у ёки бу соҳада малакали ечим талаб қилинадиган масалаларни ўрганиш” сифатида таърифланади.

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида “экспертиза (французча – тажрибали, синалган) қийин ва чигал масалани ечиш ва ҳал қилиш учун мутахассислар иштирокида уюштирилган текшириш, шундай текширишни ўтказувчи

мутахассислар ҳайъати” сифатида баён қилинган. Таъкидлаш лозимки, жиноят ишлари бўйича экспертиза алоҳида мақомга эга бўлган экспертиза тури бўлиб, у махсус билимларга асосланган тадқиқотда намоён бўлиши билан ҳам эътиборлидир. Жиноят ишлари бўйича экспертиза бошқа турдаги экспертизалардан ўзининг тайинланиш ва ўтказиш тартиби, Жиноят-процессуал кодексида қатъий ва аниқ белгиланганлиги билан фаркланади.

Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунининг 7-моддасида “суд экспертизаси – фуқаролик, иқтисодий, жиноят ва маъмурий суд ишларини юритишда иш ҳолатларини аниқлашга қаратилган ҳамда суд эксперти томонидан фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасидаги махсус билимлар асосида суд-эксперт текширишларини ўтказиш ва хулоса беришдан иборат бўлган процессуал ҳаракат;

суд-экспертлик фаолияти – суд экспертизасини ташкил этиш ва ўтказиш бўйича фаолият”лиги кўрсатиб ўтилган.

Яъни, тадқиқот ўтказиш ва далил кучига эга бўлган хулосалар бериш орқали профессионал асосда малакали хизматлар кўрсатишидир.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 68-моддасига кўра: “Эксперт: экспертиза предметиға оид иш материаллари билан танишиш, улардан зарур маълумотларни ёзиб олиш ёки кўчирма нус-

халар олиш; экспертизани ўтказиш учун зарур бўлган қўшимча материаллар ва текшириш объектлари тақдим этилиши ҳақида илтимосномалар бериш; тергов ҳаракатлари ўтказилаётганда суриштирувчи, терговчи, прокурорнинг рухсати билан ҳозир бўлиш ҳамда шу тергов ҳаракатларида иштирок этувчи шахсларга экспертиза предметиға оид саволлар бериш; суд муҳокамасида экспертиза предметиға оид далилларни текширишда иштирок этиш ва сўроқ қилинаётган шахсларга суднинг рухсати билан саволлар бериш; ашёвий далиллар ва ҳужжатларни кўздан кечириш; ўз хулосасида нафақат ўзининг олдиға қўйилган саволлар бўйича, балки экспертиза предметиға оид ва иш учун аҳамиятға молик бошқа масалалар бўйича ҳам фикрларини баён этиш; унинг хулосаси ёки кўрсатувлари процесс иштирокчилари томонидан нотўғри талқин қилинганлиги хусусида тергов ҳаракати ёки суд мажлиси баённомасиға киритилиши лозим бўлган баёнотлар бериш; агар у иш юритилаётган тилни билмаса ёки етарлича билмаса, ўз она тилида хулоса тақдим этиш ва кўрсатувлар бериш ҳамда бундай ҳолда таржимон хизматидан

фойдаланиш; агар ишни юритаётган суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) экспертнинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузаётган бўлса, бу қарорлар, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) устидан шикоятлар қилиш ҳуқуқиға эгадир”.

Шундай қилиб, экспертнинг процессуал мақоми ва жиноят процессидаги мутахассис ўртасидаги асосий фарқ шундаки, эксперт суд экспертиза тадқиқоти ўтказиш ва хулоса беришда иштирок этади, мутахассис эса, аслида, маслаҳат функциясини бажаради ҳамда Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексида белгиланган тартибда ашёлар ва ҳужжатларни аниқлаш, жиноят иши материалларини ўрганишда техник воситалардан фойдаланишда кўмаклашади, экспертға саволлар қўйилишида, шунингдек, ўз касбий ваколатиға кирувчи масалалар бўйича тарафларға ва судға тунтиришлар беради.

Экспертнинг ўз процессуал вазифаларини юқори профессионал даражада бажаришға тайёрлигини таъминлашға имкон берадиган чора-тадбирларни кучайтириш зарур.





Жиноят процессуал қонунчилигига кўра эксперт ва мутахассис суриштирув ёки дастлабки тергов маълумотларини суриштирувчи, терговчи ёхуд прокурорнинг рухсатисиз ошкор қилмаслиги ва экспертнинг жавобгарлиги белгиланган. Эксперт тергов жараёнларида била туриб нотўғри хулоса берганлиги, шунингдек, узрсиз сабабларга кўра хулоса беришни рад этганлиги ёки бу ишдан бўйин товлаганлиги учун жинойий жавобгар бўлиши кўрсатилган.

Эксперт ўзи олиб бораётган тадқиқот жараёнлари билан боғлиқ қўшимча ҳуқуқларга эга: иш материаллари билан танишиш, қўшимча материаллар тақдим этилиши тўғрисида илтимоснома билан чиқиш, қўшимча муддатлар олиш, экспертиза ху-

лосасини ижросиз қайтариш ва тадқиқот якунларига кўра хулоса бериш. Шунинг таъкидлаш керакки, экспертнинг ҳуқуқлари мутахассисга қараганда кўпроқ, шу билан бирга мажбуриятлари ва жавобгарлиги қонунчиликда кенгрок кўрсатилган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб шундай хулоса қилиш мумкинки, жиноят процессининг махсус билимларга эга ҳисобланган икки иштирокчиси – эксперт ва мутахассис ўртасида ҳуқуқий фарқлар мавжуд. Ушбу икки субъектнинг қонунчиликдаги ҳуқуқий мақоми, мажбурияти ва жавобгарлигини тенглик принципдан келиб чиқиб такомиллаштириш ва мутахассиснинг жиноят процессидаги ўрни ва ҳуқуқий мақомини кенгайтириш зарур.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги қонуни.
3. Белкин Р.С. Криминалистика энциклопедияси. М., 2000. 334 б.
4. Криминалистика ва экспертиза. Дарслик., ю.ф.н. проф. в.б. Д.Базарова, ю.ф.д. доц. И.Р.Астанов –Тошкент: ТДЮУ, 2020. – 618-276.